

Írta: Herpainé Márkus Ágnes

TÉGY/HA TUDSZ, TÁRSULÁSBAN! **A TéGy Zala-KAR Térségi Gyermekjóléti Szolgálatról**

1998 nyarán Zala megye észak-nyugati sarkában húsz település gyermekekkel foglalkozó szakembere készülődött egy hosszú hétvége közös eltöltésére. E kis falvak számára ekkorra került megvalósíthatóság közelébe a már háromnegyed éve érvényben lévő Gyermekvédelmi törvény által létrehozott új intézmény, a gyermekjóléti szolgálat.

E térség nem sokban különbözik az ország más vidékeitől. Az önkormányzatok komoly teherként élték meg az 1997. évi XXXI. törvény által előírt szolgálatok létrehozását. A törvényi kényszer önmagában mégsem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy új szakemberek alkalmazására kerüljön sor. A pénz nagy úr, legfeljebb a védelembé vételi határozatokban szerepeltek családgondozók, védőnők és iskolai ifjúságvédelmi felelősök. A törvény életbelépése előtt a térségben már megkezdődtek az előkészületek egy társulás formában megvalósuló szolgálat kialakítására, így nem került be a védőnők munkakörébe a feladat, mint az sok helyen történt.

A Zala-KAR Térségi Innovációs Társulás már évek óta dolgozik a térség humán erőforrásainak megmentésén és fejlesztésén. A gyerekdemokrácia-program, amely rendszeres nyári táborokkal alapozta meg a kiskamaszok és fiatalok egész éven át kitartó öntevékenységet, valamint a Közoktatás Modernizációs Közalapítvány támogatásával elindított térségi közoktatás fejlesztési program már „összehozta” a gyerekekért valóban tenni kész szakembereket, laikusokat és a lehetséges kortárs segítőköt. Ők már indulásra készen álltak, amikor a Zala-KAR elnyerte az – akkor meg – Népjóléti Minisztérium 2,5 millió forintos, gyermekjóléti szolgálatok indítását célzó támogatását. Ez a csapat, kiegészülve valamennyi óvoda és iskola ifjúságvédelmi felelősével, a védőnőkkel és a gyámügyi előadókkal, kapott meghívást Pókaszeptek tágas faluházába július 31-től augusztus 3-ig. A célunk az volt, hogy a törvény által előírt, a gyermekekkel kapcsolatban lévő intézmények és szakemberek gyermekjóléti szolgálattal való együttműködési kötelezettsége ne csupán egy kipipálandó feladat, hanem valóban élő, a gyerekek érdekében hatékonyan működő munkakapcsolat legyen.

Abban bízunk, hogy ez a néhány nap talán elegendő lesz arra, hogy

- megismertessük a gyermekvédelem új rendszerét, ebben a gyermekjóléti szolgálatok helyet, szerepét, a TéGy Zala-KAR működésmódját;

- közösen kidolgozzuk az együttműködésnek a helyi szakemberek számára leginkább megfelelő formáját;

- olyan ismeretekhez és kapcsolatokhoz juttassuk őket, amelyek segítségével a kötelező, az új jogszabályok által az ifjúságvédelmi felelősök és védőnők számára előírt feladatokat hatékonyabban és egyszerűbben, nagyobb szakmai hatékonysággal és mások segítségére támaszkodva láthassák el; – megismerjük egymást, akik a jövőben szorosan együtt fogunk dolgozni egy még egészen új, nehéz területen. A tábor költségeit természetesen a Zala-KAR TéGy fedezte. Aki jónak látta, saját gyermekét is magával hozhatta – rájuk egy óvónő munkatársunk és fiatal önkéntesek vigyáztak – és néhány apuka! Velünk töltött néhány napot Papp Kriszta, az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet munkatársa is. Segítségünkre volt egy-egy délutánon Tenczer Tamás (szintén az OCSGYVI-től) és Takács Ilona a Zala Megyei Közigazgatási Hivatal Gyámhivatalának munkatársa.

E rövid tábor alatt a résztvevők egy nyelvet beszélő, elkötelezett és egymásban bízó csapatá kovácsolódtak. A feladatok nehézsége már sokunk vállán megoszlott, így az új tanévnek illetve az új intézmény építésének komoly belső erőket mozgósítva vághattunk neki.

A következőkben leírtak a TéGy Zala-KAR Térségi Gyermekjóléti Szolgálat szakmai programjának és a programindító néhány nap megfogalmazódott elképzeléseknek az összegzése. Az

elmúlt hetek rengeteg kérdést és problémát vetettek fel, de úgy gondoljuk, elképzeléseink alapvetően megvalósíthatóak és működőképesek. Munkánk valódi értékelésére azonban csak hosszabb idő – 1-2 év – elteltével vállalkozhatunk.

A TÉRSÉG – ÉS A ZALA-KAR TÉRSÉGI INNOVÁCIÓS TÁRSULÁS

Az 1993. áprilisában alakult Zala-KAR Térségi Innovációs Társulás tagjai – Zalaszentgrót városát körülölelve — Zalaistvánd, Pókaszeptk, Pakod, Dötk, Zalabér, Zalavég, Batyk, Túrje, Szalapa, Mihályfa, Óhíd, Kisvásárhely, Sümegcsehi, Döbröce, Nagygörbe, Kisgörbő, Vindornyaszőlős és Senye. A Zala-KAR Térségi Gyermekjóléti Szolgálat létrehozásához további három település – Kemendollár, Gyűrűs és Vöckönd – csatlakozott.

A térség alig több, mint 10.000 lakója apró településeken él, a legkisebben 36-an, a legnagyobb 2000-en lagnak. A falvak közül csupán három számít középfalunak: Túrje, Pókaszeptk és Pakod, a többi kis- illetve törpefalu. Az átlagos településlétszám 492 fő, a népesség erősen öregedő. A 60 év feletti aránya 22 és 38% között mozog. A munkaképes korú népesség döntő többsége alacsony iskolázottságú – 1-8 általános iskolát végzett több mint 80%-uk, a diplomások aránya igen alacsony, 0-1 % körüli.

A gyerekek a térség népességének 19 %-át adják, ám ez különbözőképpen oszlik meg a települések között. A két legkisebb faluban igen alacsony, 5% a 14 év alattiak száma, a két másik törpefaluban azonban 13, illetve 24%. A kis falvakban a gyerekek aránya 15 és 28% között mozog, az átlag 20% körül van. Az 1820 gyerek nagy része munkanélküli, nehéz körülmények között élő család tagja. A támogatások iránti igény szinte minden rétegnél megjelenik, de különösen súlyos a szinte kivétel nélkül munkanélküli cigány családoknál – 6 falunkban jelentős (15-29 % körüli) a cigány népesség aránya. Gyakori, hogy gyerekeik nem kerülnek óvodába, s gyakran nem járnak iskolába sem. Velük leggyakrabban a térség 7 orvosa és 5 védőnője találkozik.

A munkanélküliség jelenségét tekintve a nyugati megyék rangsorában igen rossz „helyezést” elérő Zalában az egyik legveszélyeztetettebb régió Zalaszentgrót városkörnyéke. A környékbeliek rossz táplálkozási kultúrája és az egyre növekvő szegénység miatt a gyerekek ellátása romlik. A könnyen elérhető, nagy mennyiségben rendelkezésre álló alkohol fogyasztása a felnőttek, fiatalok, de gyakran a gyerekek mindennapjaihoz is hozzátartozik. Gyakoriak a személyiségzavarok, a pedagógusok általában nincsenek felkészülve a problémásabb esetek kezelésére. A 12 óvoda és a 9 iskola – az egyik két településen működik, Óhídon alsó, Mihályfán felső tagozattal – nem tud külön szakembert alkalmazni a speciális feladatok ellátására. A közelben nem dolgozik sem fejlesztő pedagógus, sem pszichológus. Nevelési tanácsadó legközelebb Zalaegerszegen található. A logopédus a Zala-KAR közbenjárására kezdett újra járni a térség óvodáiba az elmúlt év során.

A Zala-KAR Térségi Innovációs Társulás megalakulása óta olyan problémákra keres megoldást, amelyek a térség valamennyi települését érintik, ám az egyes falvak magukban nem képesek azok megoldására. Az eddigi munkát egyaránt minősítik az elismerések – különösen a Környezetvédelmi és Településfejlesztési Minisztérium Pro Régió díja – és az eddigi támogatások: kormányzati alapok, civil alapítványok adományai, PHARE-segélyek, de leginkább a helyiek együttműködése és önkéntes munkavállalása. A sokrétű, szerteágazó tevékenységek, a jószereivel valamennyi lakossági csoport élethelyzetének könnyítésére irányuló támogató programok jelentik a háttérrel – és bizonyos értelemben a garanciát – jelent program megvalósíthatóságára.

Térségünkben már hagyománya van a gyermekekre irányuló, számukra és értük szervezett programoknak, tevékenységeknek. (A legfontosabbak: az országban elsőként Túrjén létrejött települési gyermek- és ifjúsági önkormányzat; családgazdasági támogatás a családok megélhetési feltételeinek javítása érdekében; nyári térségi vándortábor és az ott résztvevő gyerekek számára egész évben önmaguk által szervezett programsorozat; gyermekdemokrácia program; fiatalokat is mozgósító,

Vöröskeresztrel szervezett Laikus Segítő Szolgálat, azaz LaSSzo; szociális földprogram a megélhetési nehézségekkel küzdő családok és cigány fiatalok számára; a Közoktatási Modernizációs Közalapítvány támogatásával kidolgozásra került a Regionális együttműködési és térségi köz- és szakoktatás fejlesztési koncepció; valamint az ennek eredményeként alakult Pedagógusok Mentálhigiénés Munkacsoportja, amely az iskolákban tevékenykedik és szervezi a pedagógusok önképzését.) A sokrétű tevékenységek és a települések aprósága, alapvető intézményeik megléte ellenére a családokkal és gyerekekkel meglévő kapcsolatok esetlegesek. Egyes típusaikból életkoruk – pl. középiskolás korosztály –, mentalitásuk – közösségi rendezvények –, esetleg szigorú családi elvárások – otthoni munka – miatt maradnak ki, ám a sokféle megközelítés valamelyike végül is mindenkit elér. A térségben már létező szakmai és civil hálózatok összehangolása, a programok egymásra építése és megfelelő szervezése, információcseréjük biztosítása egy jól működő, valamennyi családot és gyereket elérő jelzőrendszert eredményez.

A TÉGY ZALA-KAR TÉRSÉGI GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT CÉLJA:

A TéGy Zala-Kar Térségi Gyermekjóléti Szolgálat létrehozásakor a koncepció megalkotói a gyermekjóléti ellátások fejlesztését és összehangolását, a mindezidáig esetlegesen működő problémafeltárást és a megfelelő szinten történő kezelés biztosítását tűzte ki elsődleges célként.

A ZALA-KAR TÉRSÉGI GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLAT LEGFONTOSABB ALAPELVEI

- a komplex szemlélet- és kezelésmód a megelőzés érdekében. A szakmai tevékenység nem csupán a többszörösen hátrányos helyzetben lévő gyerekekre illetve családjaikra fókuszál, hanem a gyerekekre és családjaikra. Ennek érdekében fordít hangsúlyt az ifjúsági referens alkalmazására és az öt éve zajló gyermekdemokrácia program folytatására.

- a multidiszciplináris megközelítés és a „legközelebbi megfelelő ember” bevonásával történő segítségnyújtás. A sokszempontú közelítés a problémák minél átfogóbb megismerését és a megfelelő megoldás gyors elérését eredményezi. A szakemberekkel rosszul ellátott térségben a humán erőforrások gazdaságos kihasználását szolgálja a különféle szakterületek és szektorok résztvevőiből szerveződő munkacsoport.

- a gyerekek és a családok kielégítő tájékoztatása – szórólapok, szakemberek, intézmények által.
- a választás lehetőségének biztosítása az anyagi és humán erőforrások szűkössége ellenére.
- különféle szolgáltatások közül: helyi szakember, TéGy szakemberei, speciális szakemberek, lelkeség-telefon stb.

A TÉGY FELÉPÍTÉSE

A TéGy szakmai vezetője, a koordinátor megbízásos viszonyban, a szociális asszisztens teljes munkaidőben, míg a családgondozók részmunkaidőben alkalmazva látják el feladatukat.

A védőnők és az oktatási intézmények ifjúságvédelmi felelősei számára a vonatkozó törvények és rendeletek előírják a gyermekjóléti szolgálatokkal való együttműködést a jelzőrendszer szintjén, így ez munkakörükből adódóan kötelező feladatuk. Az ezt meghaladó esetekben – családgondozás, ügyintézés, egyéb feladatok – azonban egyedi megegyezések szerinti díjazás szükséges. A feladat meghatározása és finanszírozása egyaránt a TéGy feladata. Az ifjúságvédelmi felelősök számára a közoktatási törvény végrehajtási rendelete előírja – a tanév elején a szülőkkel és a gyerekekkel írásban közölt – ügyfélfogadás tartását. Ez a feladat része a munkájuknak, így külön díjazást nem igényel a gyermekjóléti szolgálat részéről. Azokban a kis falvakban, ahol oktatási intézmény nem működik, a védőnők kaptak megbízást az ügyfélfogadás megszervezésére. Díjazásuk a gyermekjóléti szolgálat

feladata. Ezáltal biztosítható, hogy a térség mind a 20 településén, a gyerekek és családok helyben elérhessék a szakembereket. A helyiek mellé minden második héten csatlakozik a TÉGy családgondozója is.

A TÉGy kérte a jegyzőket, hogy a védőnők és ifjúságvédelmi felelősök feladatai meghatározására vonatkozó helyi rendeletek, illetve munkaköri leírásokat az itt megfogalmazottak értelmében alakítsák lehetőség szerint. Megegyezés született arra vonatkozóan, hogy az ifjúságvédelmi felelősök és a védőnők által végzendő ügyfélfogadások helyszínére és időpontjára a TÉGy tesz javaslatot a falvaknak, tekintve hogy így hangolható össze a leghatékonyabban a helyi és a TÉGy szakembereinek jelenléte az egyes településeken. Ezeket az információkat az iskolák írásos tájékoztatójával közös szórólapon is eljuttattuk a családokhoz.

A TÉGY MŰKÖDÉSMÓDJA

I. Szervezett támogató és észlelő információs rendszer megalapozása

I./A. Gyerekek részvételével – elsődleges prevenció szintere

I/A.1. Szervezett gyermekprogramok, a gyermek-demokrácia program valamennyi települést érintő kiállítás-sorozata mintájára. Célja a kallódó gyerekek szabadidejének szervezése, kortárs segítők bevonásával történő informálásuk – személyesen és szórólapokon – jogaikról, segítségkérés-lehetőségeiről. A munka operatív része a Zala-KAR Térségi Innovációs Társulás által alkalmazott ifjúsági referens feladata. Szakmai irányítását a TÉGy vezetője végzi.

I/A.2. Részvétel a települései gyermekönkormányzatok munkájában, nyári táborok szervezése a Zala-KAR gyermekdemokrácia programjának keretében. Az operatív feladatok az ifjúsági referensre várnak.

I/A.3. Szórólapok készítése a közéletben aktív gyerekek tervei alapján, tájékoztató programok a hagyományoknak megfelelő rendezvények – térségi gyereknap, családi nap stb. – keretében. A családok informálása a települések intézményein, szakemberein és a Laikus Segítő Szolgálat – Vöröskereszt – KALÁSZ – egyházközségek tagjai segítségével történik.

I/A.4. Segítségkérő, ingyenes levelezőlapok készülnek a Vöröskereszttel együttműködve. Azokat a gyerekeket célozzuk, akik nem mernek vagy nem tudnak kapcsolatot felvenni a nekik segítséget nyújtani tudó szakemberekkel. A lapok címzettje a Zala-KAR TÉGy.

I./B. Elsődleges és másodlagos prevenció – szakemberek részvételével

I/B.1. Települési gyermekjóléti csoportok szervezése, amely valamennyi helyi érintettet – védőnő, orvos, pedagógusok, szociális előadó, jegyző, plébános, falugondnok, rendőr, civilek – összefogja. A helyi tagokkal rendszeresen kapcsolatot tart, informálja, és tapasztalataikat, véleményüket gyűjti a térségi munkacsoport (lásd következő pont) tagja. Nehéz ügyeiket a munkacsoport elé viszi, általánosabb esetekben az eszmegbeszélés-képzés témájaként javasolja. A csoport működése függ a település nagyságától, intézményei számától, szakembereitől. Az egyedi elképzeléseket a munkacsoport megvitatja és a TÉGy vezetője jóváhagyja. A csoportok általában havonta összeülnek, amely találkozásokon a TÉGy vezetője is jelen van.

II. Észlelő- és jelzőrendszer kialakítása, működtetése, (elsődleges és másodlagos) prevenció javítása

II/1. Multidiszciplináris munkacsoport- megbeszélések (MMM.) A települési gyermekjóléti csoportok vezetői alkotják azt a csoportot, amely mind területileg, mind szakmailag és szektorálisan lefedi a térséget. Tagjai: jegyző, védőnő, pedagógus, plébános, ifjúsági referens, falugondnok,

Vöröskeresztes, egyházközségi tag, óvónő, házi orvos, ifjúsági kortárs segítő, rendőr, szociális előadó, óvónő és művelődésszervező. A munkacsoport kéthetente ül össze. Feladatuk elsősorban a problémafeltárás, a TéGy észlelő-rendszerének (amelynek alapja ez a munkacsoport és saját, helyi csoportjaik) és jelzőfunkciójának működtetése. Tapasztalataik alapján általános, térségi, települési és egyedi megoldási tervek készítése a jellegzetes, illetve intézményi problémákra.

II/2. Eset- és problémamegbeszélő képzéssorozat (képzés) Témaorientált képzéssorozat, amely az MMM ülésein felmerült, jellegzetes esetekre keres megoldást. A képzés valamennyi, a térségben gyermekjóléttel kapcsolatban tevékenykedő számára szól. A részvételi kötelezettséget az egyes települések határozzák meg szakembereik számára. Az egyes alkalmak formája a témától és a résztvevők számától függően csoportbeszélgetés, konzultáció és előadás lehet.

II/3. Egyedi esetmegbeszélés – amennyiben a helyi szakember ill. a helyi gyermekjóléti csoport az MMM javaslata ill. a képzés alapján sem tud boldogulni egy problémával, az érintettek számára esetmegbeszélést szervez a TéGy. A TéGy szakemberei helyi gondozási tervet készítenek, szükség esetén gondozásba veszik a gyereket, ill. a megfelelő intézkedést teszik, (lásd IV. pont).

III. A térség gyermekjóléti ellátórendszerének fejlesztése, térségi koncepció kidolgozása a megelőzés érdekében

III/1. Térségi Gyermekjóléti Kerekasztal a gyermekjóléti szolgálattal kapcsolatos elvárások, a törvényben meghatározott együttműködési módok és feltételek pontosítása, a közös látásmód megalapozása és az új szolgáltatások, feladatok és kapcsolatok megismerése és nyilvánossá tétele érdekében ül össze először a szolgálat indításakor. A végzett munkáról való nyilvános beszámoló és értékelés, valamint a továbblépés meghatározása érdekében a program végén.

III/2. Beszámoló a települési önkormányzatoknak a TéGy működéséről, önkormányzati intézmények és szolgáltatások, az általános gyermekjóléti ellátórendszer véleményezése, javaslattétel a fejlesztésekre (a törvény értelmében). Krízishelyzet esetén a véleményezés és javaslattétel azonnali.

III/3. Térségi gyermekjóléti fejlesztési koncepció készítése. A munkában valamennyi, a térségben gyermekjóléti ellátáshoz kapcsolódó szakember munkájára, valamint a laikusok együttműködésére is számítunk. A megvitatásra már alkalmas változatnak el kell készülnie a programokat záró térségi kerekasztal idejére.

IV. Gondozás és szolgáltatás, veszélyeztetettség megszüntetése (másodlagos és harmadlagos prevenció színtere)

IV/1. Ügyfélszolgálat — a Zala-KAR TéGy Irodájában minden nap meghatározott órában a Zala-KAR szociális asszisztense és egy szakember ügyfélszolgálatot tart. Lehetőség szerint a TéGy többi munkatársa is jelen van. Az ifjúságvédelmi referens munkaidejének egy részével szintén átfedésben van az ügyfélszolgálat ideje. (A későbbiekben polgári szolgálatos fiatal alkalmazására is sor kerül – a Zala-KAR szerepel a polgári szolgálatosok alkalmazására alkalmas intézmények címlistáján. Felkészítés után olyan cigány fiatalok bevonását tervezzük, akik kortárs segítőként együttműködnek a Zala-KAR gyermekdemokrácia programjának kortárs segítővel. Ezáltal a humán érdeklődésű, továbbtanulás iránt kedvet érző cigány fiatalok motivációját igyekszünk növelni, számukra a tanulást elérhetővé tenni.) Az egyes településeken az MMM tagja szervezi az „ügyfélszolgálatot”. Ez a hét egy meghatározott napjának két órája, amikor lehetőleg „semleges” területen – tehát nem az iskolában, nem a polgármesteri hivatalban, amennyiben ez megoldható – a települési gyermekjóléti munkacsoport legalább egy tagja tart ügyeletet. Ezeket a lehetőségeket a többi információval együtt kell a gyerekekkel és családokkal megismertetni. A TéGy szakemberei lehetőség szerint szintén jelen vannak.

IV/2. Tanácsadás – hetente meghatározott napokon a ZalA-KAR TéGy Irodájában szociális munkás, a teljes szolgáltatási rendszer beindítása után – 1999. január 1-jétől – pszichopedagógus illetve pedagógus, mentálhigiénés szakember tart tanácsadást. Az állandóság az egyik leglényegesebb eleme az idő beosztásának. A tanácsadás nyitott – az utcáról is bejöhet bárki. Igénybevétele önkéntes. A települései gyermekjóléti csoportok tagjai az arra rászorulóknak felajánlják a lehetőséget. Szükség esetén a ZalA-KAR és a falugondnokok – a térségben már négy van – kisbusza is rendelkezésre áll a családok és gyerekek utazásának megkönnyítésére.

IV/3. Családgondozás – önkéntes együttműködés alapján, ha lehet, megfelelően kiválasztott helyi szakember által, akinek munkáját a TéGy vezetője illetve a TéGy szupervizora ellenőrzi. Különösen nehéz esetekben, illetve ha az eset ismeretében a TéGy stábjában így látja jónak, a TéGy szociális munkása vállalja az esetet. A krízisben lévő várandós anyák segítségét elsősorban a védőnők végzik. Különösen nehéz eseteket vállal a TéGy szociális munkása. A tevékenység a szakmai normáknak megfelelően végezhető.

IV/4. Szolgáltatásokhoz való hozzájutás segítése ismeretekkel, tanácsokkal – mind a gyerekek és családok, mind a szakemberek és önkéntesek informálása szükséges – nyomtatványok rendelkezésre bocsátásával – az I/A. pontban leírt módszereken túl a hivatalok, helyi intézmények, kábeltelevíziók is felhasználandók a tájékoztatásra –, adott esetben a ZalA-KAR mikrobuszának vagy a települések falugondnoki buszának igénybevételeivel az utaztatás biztosítható.

IV/5. Hivatalos ügyek intézésének segítése – elsősorban a megfelelő helyi szakember ismerete szükséges. A helyben el nem intézhető ügyek esetén, szükség esetén az adott település gyermekjóléti munkacsoportjának felelős szakemberét vagy arra alkalmas önkéntesét bevonva is megoldható a probléma. Amennyiben a helyzet megkívánja, és egyszerűbb megoldás nem mutatkozik, a TéGy szociális asszisztense vagy családgondozója látja el a feladatot.

IV/6. Kapcsolattartás gyermekvédelmi intézményekkel – a törvény által előírtak alapján, valamint a szolgáltatások bővítése érdekében a civil szervezések – pl. a zalaegerszegi Forrás Egyesület a lelkeség-telefon indítása ügyében –, újonnan induló intézmények megismerése.

IV/7. Helyettes szülői hálózat szervezésének előkészítése – a helyettes szülői feladatra alkalmas és hajlandó emberek, családok felderítése.

IV/8. Felkérésre környezettanulmány készítése.

IV/9. Adminisztráció, nyilvántartás – a törvény által előírt adminisztrációs, nyilvántartási és dokumentációs feladatok ellátása. A feladat jelentős része a szociális asszisztensé.